

Віктор Савенко,

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри теорії та історії держави і права
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9334-6785>

Наталія Ігнатенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства, Тернопільського
національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3264-0315>

ГЕНЕЗА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Охарактеризовано особливості здійснення державної політики в галузі освіти в Україні періоду незалежності (1991–2020 рр.) та її співвідношення з галуззю законодавства; визначено періодизацію державної освітньої політики в Україні; проаналізовано основні напрями здійснення освітньої політики на різних етапах розвитку держави. Державна політика у галузі освіти розглядається як сукупність теоретичних ідей, цілей, завдань і практичних заходів, що спрямовані на розвиток освіти та забезпечення стабільного курсу уряду й підпорядкованих йому установ на поліпшення добробуту людей, виховання свідомих громадян, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Ключові слова: державна політика, освітня галузь, державна політики в галузі освіти, генеза державної політики в галузі освіти, періодизація державної політики в галузі освіти, законодавство в галузі освіти.

Савенко В., Ігнатенко Н.

Генезис государственной политики в области образования в Украине периода независимости

Характеризуются особенности осуществления государственной политики в области образования в Украине периода независимости (1991–2020 гг.) и ее соотношение с отраслью законодательства; определяется периодизация государственной образовательной политики в Украине; анализируются основные направления осуществления образовательной политики на разных этапах развития государства. Государственная политика в области образования рассматривается как совокупности теоретических идей, целей, задач и практических мероприятий, направленных на развитие образования и обеспечения стабильного курса правительства и подчиненных ему учреждений на улучшение благосостояния людей, воспитания сознательных граждан, обеспечение национальных интересов, укрепления авторитета и конкурентоспособности страны на международной арене.

Ключевые слова: государственная политика, сфера образования, государственная политики в области образования, генезис государственной политики в области образования, периодизация государственной политики в области образования, законодательство в области образования.

Savenko V., Ignatenko N.

The genesis of state policy in the field of education in Ukraine during the period of independence

The peculiarities of the implementation of state policy in the field of education in Ukraine during the period of independence (199-2020) and its relationship with the field of legislation are characterized; the main directions of implementation of educational policy at different stages of development of the state are analyzed. State policy in the field of education is seen as a set of theoretical ideas, goals, objectives and practical measures aimed at developing education and ensuring a stable course of the government and its subordinates to improve the welfare of people, education of conscious citizens, national interests, strengthening the country's authority and competitiveness in the international arena.

Keywords: state policy, field of education, state policy in the field of education, periodization of the state policy

in the field of education, legislation in the field of education.

Постановка проблеми. Як цілеспрямований процес збагачення особистості та груп людей фундаментальними і прикладними знаннями освіта охоплює комплексну систему відносин між державою, особистістю та освітніми установами. Такі відносини потребують адекватного законодавчого та правового регулювання, розробки механізмів реалізації державної політики, які ґрунтувалися би на вітчизняному досвіді освітньо-педагогічної діяльності з урахуванням досягнень міжнародного співтовариства в освітній сфері.

Сучасні тенденції освітньої політики відображені в державній політиці та законодавстві, на підставі яких вони формуються, а потім закріплюються. У зв'язку з цим серед фахівців з теорії держави та права точаться дискусії щодо того, якою має бути ця політика і в який спосіб вона має реалізовуватися в окремих галузях суспільного буття (у нашому випадку – в освіті). Пошук відповіді на ці питання зумовлює потребу в характеристиці її змістоутворювальних ознак або аналізі способів її реалізації, усвідомлення яких ґрунтується, передусім на розумінні еволюційної складової загальних механізмів її впровадження на вітчизняному ґрунті. З огляду на це ми поставили собі за мету визначити етапи та проаналізувати особливості розвитку державної політики в галузі освіти в Україні періоду незалежності (1991–2021 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблем державного управління освітою свідчить, що, незважаючи на широкий інтерес дослідників, у науковому плані проблема генези державної освітньої політики в Україні періоду незалежності все ще мало вивчена. Серед напрацювань загального характеру виокремимо дослідження В. Андрущенка, М. Вдовенко, І. Іванюк, Ю. Ковбасюка, І. Колодія, Л. Прокопенко та ін. Законотворча складова державної політики в галузі освіти України відображена у працях О. Ланських, В. Філіпової, Р. Валєєва, Н. Ракші, К. Романенка, Н. Шульги, Г. Возняк, І. Жеребило тощо. Саме вони становлять історіографічну основу статті.

Мета статті – дослідити особливості здійснення державної політики в галузі освіти в Україні періоду незалежності (1991–2020 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «державна політика у сфері освіти», або «державна освітня політика» увійшов у науковий обіг в 60-х рр. ХХ ст., коли у світі актуалізувалася роль освіти як фактору соціального прогресу та сталого державного розвитку [1, с. 11]. Проте незважаючи на активне його використання в сучасному науковому та правовому дискурсі, історіографічний аналіз дає підставу охарактеризувати «державну освітню політику» більше як проблему вибору державними інституціями між діяльністю та бездіяльністю щодо вирішення питань освіти, ніж як складний науковий феномен. Подібна тенденційність вказує на те, що з наукового погляду проблема формування та реалізації державної освітньої політики в Україні все ще мало досліджена.

Суб'єктом освітньої політики України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. є держава [2, с. 3]. Забезпечуючи можливість суспільного вибору у сфері освіти, вона апелює до освітньої політики як до механізму активізації сукупності теоретичних ідей, цілей, завдань і практичних заходів, спрямованих на розвиток освіти та забезпечення стабільного курсу уряду й підпорядкованих йому установ на поліпшення добробуту людей, виховання свідомих громадян, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності країни на міжнародній арені [3, с. 10]. У зв'язку з цим державну освітню політику найчастіше асоціюють з політикою Президента і (або) Уряду, яка формується залежно від характеру держави та її соціального призначення, і реалізують її за допомогою відповідних інструментів [4, с. 156]. Політика органів виконавчої влади обумовлюється чинним законодавством, ефективність якого значною мірою залежить від пріоритетів політики держави.

Головним джерелом формування національного законодавства в галузі освіти є Конституція України (КУ), яка визначає пріоритетність освіти як сфери життєдіяльності суспільства (ст. 24 КУ), що обумовлює доступність для кожного громадянина усіх наданих нею форм і типів освітніх послуг, а також рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку [5].

Вважаємо, що за своєрідну «Конституцію освіти» можна сприймати Закон України «Про освіту», еволюцію базових положень якого (поряд із зумовленими ним нормативно-правовими актами з питань освіти) можна розглядати як наскрізну лінію генезису освітнього законодавства та державної освітньої політики. Створюючи юридичне підґрунтя для системної трансформації освіти України на різних етапах її розвитку, «Закон про освіту» є регулятором широкого кола питань, пов'язаних із реалізацією права на освіту. У його законодавчому полі знаходяться також важелі оновлення спеціальних законів у сфері освіти,

зокрема Закону України «Про середню освіту», а також розроблення та внесення змін до інших законів та підзаконних нормативних актів.

Такий факт відображений у сформованій умовній періодизації освітньої політики України періоду незалежності (1991–2020 рр.), за основу якої взято циклічні етапи розвитку вітчизняної законодавчої бази в системі освіти хронологічно окреслені ухваленням Конституції України та затвердженням стратегічних документів розвитку освіти – Закону Української РСР «Про освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр., Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа». З огляду на вітчизняні дослідження концептуальні засади формування державної освітньої політики в Україні після набуття незалежності можна простежити через призму п'яти етапів формування її інституційно-правового забезпечення: I етап – формування засадничих принципів державної освітньої політики вітчизняної законодавчої та нормативно-правової бази (1991–1997 рр.); II етап – становлення державної політики у сфері освіти та прийняття законів прямої дії щодо функціонування усіх ланок системи національної освіти (1998–2002 рр.); III етап – розвитку державної політики у сфері освіти та модернізації галузі відповідно до вимог XXI ст. (2003–2013 рр.); IV етап – стагнації державної політики в галузі освіти (2014–2016 рр.); V етап – активізації державної освітньої політики та трансформації освітніх систем держави (2017–2021 рр.). Розглянемо їх більш детально.

Перший етап (1991–1997 рр.), – від проголошення незалежності України та прийняття нового Закону Української РСР «Про освіту» (1991 р.) до введення змін та доповнень до закону УРСР «Про освіту» (1996 р.), у хронологічному проміжку яких проходило визначення загальних засад та тенденцій участі держави в розвитку освітньої галузі.

Цей період окреслив проблему освіти як соціальне завдання українського державотворення і заклав підґрунтя для створення функціональної та самодостатньої національної системи освіти, що зберегла прогресивні традиції минулого, водночас стала краще відповідати новим суспільним відносинам і накопила інноваційний потенціал подальшого розвитку [6, с. 4].

Формувати струнку державну політику це головне завдання Закону України «Про освіту» (1991 р.). Він виконав її, задекларувавши ключові принципи державної освітньої політики нашої держави, відповідно до яких освіта визначалася пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства.

Домінантну роль у формуванні та реалізації державної освітньої політики окресленого періоду відіграла затверджена Кабінетом Міністрів України Постанова «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [6], у якій визначалися основні напрямки й орієнтири розвитку в галузі відповідно до кардинальних змін у суспільному житті країни.

Водночас перші роки Незалежності не відзначилися глибоким стратегічним реформуванням. Їх екстенсивний характер виявлявся у відсутності чітко окресленого правового поля і законів прямої дії, що у поєднанні із соціально-економічною кризою 1995–1996 рр., суперечливістю і надмірною заполітизованістю усіх сфер життя суспільства притупило інтенсивний характер реформування національної системи освіти і зумовило загальну його стагнацію. Загалом перший період становлення національної системи освіти України був перехідним між радянською авторитарною парадигмою освіти, що відходила в минуле, і демократичною особистісно-орієнтованою, що відкривала нові перспективи її розвитку.

Другий етап (1997–2002 рр.) – законотворчий і законодавчий. Прийняття законів прямої дії («Про професійно – технічну освіту» (1998 р.); «Про середню – загальну освіту» (1999 р.); «Про позашкільну освіту» (2000 р.); «Про дошкільну освіту» (2001 р.); «Про охорону дитинства» (2001 р.); «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.); «Про вищу освіту» (2002 р.)), дало змогу не лише юридично врегулювати систему управління усіх ланок освіти, а й закріпили основні нормативи її функціонування, вимоги до якості освіти різних рівнів, узаконили функції державних стандартів, законодавчо врегулювали управлінські відносини основних освітніх ланок тощо.

Входження України у світовий освітній простір зумовило удосконалення вітчизняних освітніх стандартів відповідно до норм світового співтовариства. Серед нормативних документів, які характеризують цей процес із властивими йому особливостями, виокремимо три: Закон «Про загальну середню освіту» (1999 р.); «Концепцію загальної середньої освіти («2001 р.) та «Національну доктрина розвитку освіти» (2002 р.) [7].

Водночас формування цілісного законодавчого супроводу освітньої політики України на цьому етапі не завершилося. Незважаючи на позитивні зрушення у законотворчості, дієвого механізму впрова-

дження нормативної бази в чинну освітню модель створено не було, що позначилося на якості методології, організаційних і науково-методичних основ подальшого розвитку вітчизняної освіти.

Третій етап (2003–2013 рр.) увів освіту України в систему національних потреб та інтересів і водночас наблизив її до широкого міжнародного контексту цивілізованого розвитку людства. У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» він характеризується через призму формування державної політики в новому методологічному і соціально-економічному контексті європейської інтеграції та світової глобалізації [6, с. 9]. Це зумовило удосконалення нормативного забезпечення освітньої політики України: створення нових Державних стандартів початкової, базової й повної середньої освіти (23.11.2011 р.), що ґрунтуються на компетенціях [8]; запровадження Національної рамки кваліфікацій (2011 р.) [9]; підписання Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.) [10]; прийняття рішення про інтеграцію української системи вищої освіти у загальноєвропейську (приєднання до Болонського процесу), запровадження зовнішнього незалежного тестування.

Проте приєднання України до Болонського процесу (2005 р.) виявилось доволі формальним і, на жаль, не привело до цілісної імплементації його основних інструментів в освітнє середовище українських ЗВО. Держава не виконала вимоги Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011 р. та її галузевої версії 2013 р.

Четвертий період (2014–2017 рр.) – найкраще характеризується через призму властивої йому політики модернізації освітньо-наукової сфери. Обтяжений соціально-економічною кризою, що пов'язана з російською агресією, він водночас відрізняється від попередніх суттєвою активізацією міжнародної співпраці в освіті і науці, зростанням їхньої відкритості, світовим нововведенням, прийняттям європейського вектора розвитку. Позитивна динаміка освітньої політики цього періоду виявилась у прийнятті Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.) й «Наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), підготовці та внесенні у Парламент проекту нового базового Закону України «Про освіту».

Особливо загострилася потреба у новому Законі «Про освіту». Закон України «Про освіту» (1991 р.) був чинний з певними змінами і доповненнями більше 16 років, тому, незважаючи на понад 50 редакцій, потребував серйозного вдосконалення. Зверталась увага на його неефективність, зниження пріоритетності в освітній державній політиці, скорочення фінансування тощо. У зв'язку з цим постало питання про «іншу державну освітню політику, яка повинна привести до Європейської України» [3, с. 15]. Відповідно у жовтні 2014 р. МОН України оприлюднило проект «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр». Паралельно тривала діяльність над проектом Закону України «Про освіту», за результатами якої 20.05.2016 р. у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти відбулися слухання «Про підготовку проекту нового Закону України «Про освіту», за результатами яких 6.10.2016 р. Верховна Рада України приймає проект Закону в першому читанні, а 5.09.2017 р. – остаточно затверджує новий Закон України «Про освіту».

Водночас стан науково-технічного та освітнього потенціалу України у цей період трансформувалася на папері, а не в дійсності. Відсутність системних заходів, спрямованих на імплементацію профільного законодавства 2014–2016 рр., засвідчує переважно декларативний характер реформ.

Прийняття нового Закону Про освіту ухваленого у вересні 2017 р. мало виправити кризову ситуацію в галузі, забезпечивши належні умови для підвищення її якості та ефективності з урахуванням тенденцій, що існують у країнах ЄС. Впровадження у життя нового вектора освітньої політики потребувало вирішення питань, пов'язаних не лише із упорядкуванням законодавства, а й із пристосуванням освітнього середовища до задекларованих Законом змін. Потрібна була докорінна реформа, спроможна зупинити стагнацію в освіті та перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та економічного розвитку і конкурентоспроможності держави. Такою реформою була Нова українська школа (НУШ). Вона розрахована на 22 роки і хронологічно окреслила визначений п'ятий етап реалізації державної освітньої політики незалежної України в межах 2018–2040 рр.

Реформування змісту освіти планувалося здійснювати на компетентнісній основі, що вимагало створення принципово нових стандартів середньої освіти. У зв'язку з цим на 2018/2019 н. р. МОН України запланувало впровадження нового Державного стандарту початкової освіти, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 [11].

Важливою передумовою успішності реформи НУШ було належне нормативно-правове забезпечення. Упродовж 2018/2019 н. р. Міністерство освіти і науки України розробило та подало на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Загалом п'ятий період освітньої політики України можна охарактеризувати як трансформаційний. Серед основних його виявів чітко виокремлюється зміна напрямку соціокультурної парадигми й прагнення

до динамічного втілення нових фундаментальних педагогічних ідей в усталений освітній та гуманітарний простір. У цьому аспекті неабияк актуалізується потреба в адекватній оцінці стратегії реалізації освітніх реформ у дискурсі соціокультурної динаміки еволюції суспільства й освітнього середовища та врахування її переваг і недоліків у процесі подальшого прогнозування освітніх реформ.

Висновки. Генеза освітньої політики в Україні періоду незалежності свідчить про визначальну роль держави у цій сфері. Наскрізною якістю державної політики у цьому сенсі є її цілеспрямованість на шляху до вирішення конкретних освітніх проблем, обумовлених загальними, корінними, публічними потребами й інтересами суспільства, необхідністю їх розмежування з метою досягнення загальної користі або конкретного суспільного блага.

Список використаних джерел

1. Красняков Є. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти. *Шлях освіти*. 2006. № 4. С. 11–13.
2. Прокопенко Л. Державна освітня політика: історико-теоретичний аспект. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf) (дата звернення: 02.09.2021).
3. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в XXI столітті: інтегрально-філософський аналіз. Київ; Ніжин, 2004. 218 с.
4. Філіпова В. Д. Законодавство як чинник державної політики в галузі освіти України: нормативно-правовий аспект. *Державне управління: інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 155–158. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/37.pdf (дата звернення: 03.09.2021).
5. Конституція України: редакція від 22.02.2014 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/raran2033#n2033> (дата звернення: 02.09.2021).
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
7. Антологія текстів з реформування освіти в Україні: програми, концепції, проекти (1991–2017): хрестоматія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / за ред. : О. В. Сухомлинської, Л. Д. Березівської. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 526 с.
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ (дата звернення: 06.09.2021).
9. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.09.2021).
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Указ Президента України від 5.06.2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 07.09.2021).
11. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.09.2021).

References

1. Krasniakov, Ye. (2006). *Osvitnia polityka yak instrument vplyvu derzhavy na systemu osvity [Krasnyakov E. Educational policy as an instrument of state influence on the education system]. Shliakh osvity – Way of Education*, 4, 11–13 [in Ukrainian].
2. Prokopenko, L. *Derzhavna osvitnia polityka: istoryko-teoretychnyi aspekt [Prokopenko L. State educational policy: historical and theoretical aspect]*. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf) (data zvernennia: 02.09.2021) [in Ukrainian].
3. Korsak, K. (2004). *Osvita, suspilstvo, liudyna v XXI stolitti: intehralno-filosofskyi analiz [Korsak K. Education, society, man in the XXI century: an integrated philosophical analysis]*. Kyiv; Nizhyn [in Ukrainian].
4. Filipova, V. D. (2013). *Zakonodavstvo yak chynnyk derzhavnoi polityky v haluzi osvity Ukrainy: normatyvopravovyi aspekt [Filipova VD Legislation as a factor of state policy in the field of education of Ukraine: regulatory aspect]*. *Derzhavne upravlinnia: investysii: praktyka ta dosvid*, 10, 155–158. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/37.pdf [in Ukrainian].

5. *Konstytutsiia Ukrainy: redaktsiia vid 22.02.2014 r. № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1996, № 30, st. 141. [The Constitution of Ukraine: version of 22.02.2014 № 254k / 96-VR. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1996, № 30, Art. 141].* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran2033#n2033> [in Ukrainian].
6. *Natsionalna dopovid pro stan i perspektivy rozvytku osvity v Ukraini / za zah. red. V. H. Kremenia. (2016) [National report on the state and prospects of education in Ukraine / for general. ed. V.G. Kremenya].* Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
7. *Antolohiia tekstiv z reformuvannia osvity v Ukraini: prohramy, kontseptsii, proekty (1991–2017): khrestomatiia / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho / za red.: O. V. Sukhomlynskoï, L. D. Berezivskoi. (2019). [Anthology of texts on education reform in Ukraine: programs, concepts, projects (1991-2017): textbook / NAPS of Ukraine, DNPB of Ukraine. VO Sukhomlynsky / ed. : OV Sukhomlynska, LD Berezivska] (2019).* Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
8. *Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. №1392. [On approval of the State standard of basic and complete general secondary education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011 №1392].* Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ [in Ukrainian].
9. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341. [On approval of the National Qualifications Framework. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011 № 1341].* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
10. *Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 r. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 5.06.2013 r. № 344/2013 [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period up to 2021 Decree of the President of Ukraine of June 5, 2013 № 344/2013].* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> [in Ukrainian].
11. *Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoï osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 r. № 87. [About the statement of the State standard of primary education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 2018 № 87].* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.09.2021.